

Г. С. Чайкивська, старш. препод.
Киевский университет имени Бориса Гринченко

Наратологические особенности апроприации сюжетов в современных французских сказках

Проведён анализ наратологических особенностей апроприации сюжетов на современном этапе развития французской авторской сказки, а именно в субжанре модификаций известных классических сказок.

Ключевые слова: французская авторская сказка, субжанр, модификация известных классических сказок, нарация, апроприация.

G. Chaikivska, senior teacher,
Kiev Borys Grinchenko university

The naratologic peculiarities of the plot appropriations in the French author's tales at the current stage of development

The analysis of the naratologic peculiarities of the plot appropriations in the French author's tales at the current stage of development, especially in the modification of the classic tale subgenre, is made.

Key words: French author's tale, subgenre, modification of the classic tales, narration, appropriation.

УДК 82:001.8

О. С. Чернявська, асп.
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ

У статті досліджується розвиток фентезі як художнього напрямку та літературного жанру, аналізуються існуючі класифікації фентезі та співвідносяться із сучасним літературним процесом.

Ключові слова: фентезі, фантастика, фантазія, наукове фентезі.

Характерною рисою сучасного літературного процесу є надзвичайна популяризація жанру фентезі. Завдяки бурхливому розвитку інформаційних технологій та зростаючому попиту кіноіндустрії на нестандартні твори цього жанру, він стає дедалі більш помітним феноменом світової масової культури. Нині важко уявити, наприклад, асортимент щорічної продукції Голівуду без вагомого сегменту фантастико-пригодницьких стрічок,

в основу яких покладено різноманітні твори – від сучасних коміксів до фундаментальних світоглядно-філософських трактатів давніх цивілізацій Єгипту, Індії, Китаю. Все більш популярним стає саме фентезі, оскільки цей жанр, в основному, бере свій початок від міфології та фольклору, які є відображенням національних цінностей та вірувань. Останніми роками зростає цікавість до народних традицій, до першоджерел, і національні різновиди фентезі можуть стати чудовими прикладами результатів такого зацікавлення. Письменники переосмислюють національні міфологію та фольклор і створюють унікальні світи, де традиційне органічно переплітається з авторською фантазією.

Мета статті – дослідити розвиток фентезі як літературного жанру та художнього напрямку, проаналізувати існуючі класифікації та співвіднести їх з сучасним літературним процесом.

Фантазія – це засіб, за допомогою якого людина осмислює реальність. Це невід'ємна частина людського існування. Але це поняття зумовлює цікавий парадокс. Вважається, що саме фантазія допомагає еволюціонувати свідомості, але, водночас, вона виявляється недооціненою. Існує думка, що фантазія відволікає від "серйозного" сприйняття реальності. Частково, саме з цієї причини, фентезі так довго не виділяли, а деякі дослідники і досі не виділяють в окремий жанр літератури.

Які асоціації викликає термін "фентезі"? Без сумнівів, для багатьох, це відьми, феї, темні ліси, чарівні палички та закляття, подорожі у часі, привиди та дракони. Кожен бачить фентезі по своєму. Це залежить від власних життєвих історій, досвіду, сподівань, мрій та страхів. Визначаючи зміст цього поняття необхідно об'єднати бачення науковців, вчителів, учнів та просто прихильників фентезі. Це допоможе охопити всі особливості фентезі та створити універсальну класифікацію.

Виринаючи з глибин міфології, походючи від грецького *phantasiu* (робити видимим), література фентезі відображає наші особисті потреби та вічний пошук істини. Фентезі – це література уяви, яка дозволяє досліджувати основні загадки життя, не обмежуючи себе розмірами та часопростором. Тобто, література фентезі, як і будь-які види міфу, виринає з людської потреби зрозуміти боротьбу добра і зла. Вся стародавня міфо-

логія відображає цю боротьбу і ми досі вигадуюмо і використовуємо міф, тепер вже через літературу, для того щоб зрозуміти її. У цьому й полягає сила фантазії та міфу, тому що ця боротьба ніколи не закінчується.

Термін "фентезі" походить від англійського "fantasy", що означає "фантазія" і, хоча, створення літературного твору будь-якого жанру не можливе без роботи фантазії, та все ж саме жанр фентезі виводить фантазію на перший план. В "Історичному словнику фентезійної літератури" зауважується, що "до 1969 року, термін "fantasy"... застосовувався лише до дитячої літератури [6, 35]". Отже, можна зробити висновок, що фентезі раніше вважалося однією з дитячих забавок, яка не може і не має бути темою "серйозних" досліджень. Все це змінилося після другої хвилі популярності творчості так званого "батька" фентезі Дж.Р.Р.Толкіна, яка розпочалася в США у 1970-ті роки і захопила весь світ. Люди не просто почали захоплюватися трилогією письменника, але й захотіли ще більше. Такий попит спричинив появу великої кількості не тільки різноманітних продовжень "Володаря перснів", але й оригінальних творів із складними історіями та моделями світу. Тому дослідники все ж вирішили уважніше дослідити феномен фентезійної літератури.

В першу чергу, варто зазначити, що досі не існує не тільки єдиної думки щодо визначення терміну фентезі, але й чим власне є фентезі: жанровою формою роману, літературним жанром чи цілим художнім напрямом. На початку XXI століття, стає все більш очевидним те, що фентезі – це художній напрям, оскільки має відношення не тільки до літератури, але й до живопису, музики і, звичайно, до кіно. Окрім того, унікальність фентезі полягає в тому, що цей напрям зміг втілитися на практиці, у вигляді "клубів рольового моделювання", де на основі текстів творів ставляться спектаклі – "рольові ігри". Звичайно, можна виділити і фентезі як окремих жанр літератури, однак найширше воно представлено в епічних жанрах. Лірика переважно зустрічається в текстах епічних творів для створення певних ефектів або у творчості "рольовиків". Проблемним є і написання драматичних творів у жанрі фентезі, оскільки сама його суть заперечує таку можливість. Фентезі – атмосферна література. Це світ, який не-

обхідно майстерно і детально створювати, вигадуючи для нього власні історію, культуру, міфи тощо. Просто неможливо вписати це в рамки драми, оскільки тут головною є дія, а не атмосферність. Специфікою фентезі є також описовість, яка зовсім зайва у драмі. Хоча письменники-фентезисти з уже створеними світами й могли б писати на їх основі п'єси, однак, очевидно, драма обмежує їх фантазію. Тому, драма можлива лише в клубах рольового моделювання, оскільки тут вона з'являється на основі епічних творів. Ті ж письменники, які відносять свої твори до "фентезійних" імовірно мають на увазі містичні, казкові, фантастичні п'єси, але помилково називають їх фентезійними.

Деякі науковці, наприклад Ковтун О.М., Леоненко О.С, вважають фентезі та наукову фантастику похідними від жанру фантастики, оскільки ті розділяють певну кількість спільних рис. Ми можемо тут процитувати Р.Желязни, який вважав, що вони слугують спільній меті: "І у науковій фантастиці, і у фентезі ми використовуємо криве дзеркало, але не дивлячись на це, воно так чи інакше показує все те, що перед ним знаходиться... Воно робить особливий наголос на тих аспектах дійсності, які автор хоче підкреслити... це перетворює наукову фантастику і фентезі в особливий спосіб висловлювання про сучасний світ [7]". Однак, наукова фантастика та фентезі зовсім не одне й те саме і спираються вони на абсолютно різні основи. Наприклад, у творі наукової фантастики автору необхідно пояснити можливість тих чи інших фантастичних подій, в той час як автор фентезі може лише описати фантастичні події і читач їх розуміє спираючись на власні знання про міфи, містику, маючи певні архетипні уявлення. Такий розподіл розставляє, начебто, все по своїх місцях, але бурхливий розвиток літератури фентезі на початку ХХІ століття приніс багато нових особливостей у цей жанр і фантастика з фентезі знов змішалися, створивши нові піджанри, тлумачення та класифікації.

В сучасному літературознавстві існують різноманітні підходи до класифікації жанру фентезі: проблемно-тематичний, жанрово-стилістичний, хронологія, нові піджанри. За "проблемно-тематичним принципом" як його називає Ковтун О.М, фентезі поділяють на:

– Містично-філософське. Реальність виступає тут як складна і багатовимірна концепція буття, що вбирає в себе, окрім звичайних, ще й приховані "надприродні" шари, які доступні лише обраним.

– Метафоричне. Втілює авторську мрію про ідеал, відображає романтично підняте сприйняття "справжнього", тобто істинно людського, душевного і духовного в житті. Часто героєм стає людина, яка видається небезпечним фантазером, а іноді й божевільним своїм родичам та близьким.

– "Жахливе" або "чорне". "Справжня реальність" тут втручається в буденність у своїй зловісній і недоступній для розуміння простого смертного формі. Для героя світ ще донедавна здавався міцним і простим, а виявився лише тонкою оболонкою, що приховує величезну безодню.

– Героїчне або "Меч і магія". Це найбільш численний і популярний вид фентезі, який часто вважають канонічним фентезі. Для нього неважливі світоглядні основи, достатньо лише, аби світ, де живе герой, був несхожим на звичайний. Для створення такого світу, автор використовує різноманітні прийоми: поєдинки на мечах, ідеї наукового прогресу, паралельні світи, побут Середньовіччя, далеке майбутнє.

Окрім того, згідно жанрово-стилістичного поділу, виділяють два типи фентезі: високе і низьке. "Високе фентезі, куди входять твори, в яких перед читачем постають повністю видумані світи, і низьке фентезі – твори, в яких надприродне переноситься в нашу реальність" [1, 136].

При хронологічному підході, фентезі поділяють на класичне або високе епічне та історичне. Прикладом класичного фентезі є твір "Володар персів" Дж.Р.Р. Толкіна. У таких творах дія відбувається в далекому і нереальному минулому, або в паралельному світі. Події історичного фентезі розгортаються на фоні минулого, реального, історичного. Саме цей піджанр характерний, для так званого, слов'янського фентезі, де дія відбувається за часів Київської Русі або козацтва. Також дехто виділяє ще й третій різновид, а саме *science fantasy*, де елементи наукової фантастики поєднуються із казково-міфологічною традицією. На нашу думку, цьому піджанру варто приділити особливу увагу,

адже в сучасному світі, де наукова фантастика кожного дня стає реальністю, особливе співвідношення реальності, фантастики та фентезі спричиняє появу нового розуміння science fantasy.

Ю. Кагарлицький описує "наукове фентезі" як таке, що проникає у наукову фантастику тоді, коли важлива не сама подія, а її наслідки, тому немає значення, що стало причиною – диво, чи науковий прогрес. [2, 172] Однак таке сплетіння фентезі і фантастики не завжди є вичерпним і сучасні письменники-фентезисти можуть як завгодно поєднувати елементи обох жанрів, використовуючи їх не тільки як інструмент оповіді, але і як структурний елемент твору. Наприклад, у циклі творів сучасної української письменниці М. Муляр "Гра" дуже неочікувано співвідносяться фантастика з фентезі, вони існують ніби паралельно, проникаючи одне в одне лише окремими елементами. Письменниця використовує і фентезі, і фантастику не тільки з метою зацікавити читача, але і для опису реалій створеного нею світу. Залучаючи обидва жанри, М. Муляр робить наголос на важливих проблемах людського існування, використовуючи по черзі інструменти кожного з них, залежно від аспекту, на який вона звертає увагу. У М. Муляр світ фентезі відкривається через фантастику, світ магії зустрічається з комп'ютерним програмуванням та електронікою. Письменниця майстерно комбінує елементи фентезі та фантастики і створює свій власний неповторний всесвіт, де технологічний астероїд співіснує з паралельним чарівним світом магії. Це дає читачу відчуття реальності, імовірності подій, які відбуваються.

До нових піджанрів можна віднести романтичне, гумористичне, окультне, етичне, сакральне фентезі тощо. Гумористичне фентезі стає дуже популярним і часто налічує велику кількість творів з одного циклу. Найпопулярнішими і найуспішнішим представниками цього піджанру можна назвати цикл сатиричного фентезі "Плаский світ" Террі Пратчетта та "МіФічний цикл" Р.Л. Аспріна. Достатньо новим можна вважати сакральне фентезі, де твір будується не на магії, а на містиці, спілкуванні з потойбічним.

Отже, з цього випливає, що один твір може належати до різних піджанрів фентезі, відповідно до різних класифікацій, або не належати до жодного. Кожен автор може сам назвати жанр

свого твору або створити новий. Р. Желязни, наприклад, навми-сно поєднував у своїх творах фантастику і фентезі, змішуючи всі піджанри і руйнуючи всі класифікації.

Визначень фентезі існує дуже багато і обрати одне дуже складно, але ми можемо виділити декілька його основних рис. Фентезі поєднує казку, міф, лицарський роман і багато інших жанрів. Відповідно, йому притаманні риси всіх цих жанрів: "його повчальність, прагнення до гри і нав'язлива гуманність від казки, епічність, трагічність і хтонічна спрямованість від міфу, благородство і жертвовність героїв від лицарського роману" [1, 136].

Твори фентезі також можуть писатися для певної аудиторії і тут варто відмітити так зване "дитяче" фентезі. Сьогодні ми одразу асоціюємо цей піджанр із циклом Дж.К. Ролінг про Гаррі Поттера, але основу для нього поклав ще К. Льюїс, коли писав свої "Хроніки Нарнії". До речі, він був другом Дж.Р. Р. Толкіна і творили вони одночасно. Отже, К. Льюїса теж можна назвати одним з основоположників літератури фентезі. Але прихильників наведених творів, багато і серед дорослої аудиторії, тому, можливо, таку літературу не слід досліджувати як окремий піджанр. Не зважаючи на те, що Дж.К. Ролінг закінчила свій цикл про Гаррі Поттера, останніми роками, вона продовжує видавати нові твори пов'язані із створеним нею світом. Так, окрім книг "Фантастичні тварини та де їх шукати" та "Квідич крізь віки", з'явилися ще й такі твори як "Казки барда Бідла" та "Гаррі Поттер: передісторія". Судячи з такої її активності, ми можемо припустити, той факт, що авторка напише нову частину вже про дорослого Гаррі Поттера з його дорослими проблемами і цикл вже напевно не зможе називатися дитячим. Окрім того, варто зазначити, що згадані твори мають дуже цікаву форму і їх досить важко віднести до якогось існуючого піджанру фентезі. "Фантастичні тварини та де їх шукати" – це підручник із зоології, про який згадувалося в основному творі про Гаррі Поттера. "Квідич крізь віки" – ще одна книга, яка згадувалася у тексті твору, а збірка оповідок для юних чаклунів та чарівниць "Казки барда Бідла" відіграла ключову роль у історії про Гаррі Поттера. Незвичайність цієї книги полягає у її текстових шарах, адже читачу повідомляють, що ця збірка була перекладена Герміоною

Грейнжер з давніх рун, якими її було написано бардом Бідлом, що, імовірно, записав народні оповідки. Окрім того, в книзі можна знайти ще й коментарі Альбуса Дамблдора, а остання казка про трьох братів взагалі виявляється правдою для магічного світу. З усім цим нашаруванням читач просто забуває, що книга була написана в реальному світі, реальною письменницею. Віднести цей твір до певного піджанру майже неможливо, це і не казки, і не наукова література, і не героїчне фентезі.

Наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. фентезі займає все більш стійкі позиції, що може пояснюватися як соціокультурними тенденціями, так і специфічними літературними особливостями цього жанру. Національні варіанти збагачують і урізноманітнюють літературу фентезі, оскільки авторська фантазія не лімітується чіткими рамками жанру чи, як ми можемо зробити висновок, літературними родами. У творах фентезі можуть бути присутні елементи наукової фантастики або інших літературних жанрів, отже можна напевно сказати, що класифікація фентезі має бути ґрунтовно переглянута та постійно оновлюватися, адже письменники кожного дня створюють нові, оригінальні світи та способи їх відображення у своїх творах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондина Е.С. К типологии жанра фэнтези / Е. Бондина // Пограничные процессы в литературе и культуре. – Пермь, 2009. – С. 136–137.
2. Кагарлицкий Ю.И. Фантастика ищет новые пути / Ю. Кагарлицкий // Вопросы литературы. – 1974. – № 10. – С. 159–178.
3. Ковтун Е. Н. Художественный вымысел в литературе ХХ века : учеб. пособие / Е. Н. Ковтун. – М. : Высш. шк., 2008. – 406 с.
4. Леоненко О. Жанр фентезі в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 "Українська література" / О. С. Леоненко. – Черкаси : Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2010. – 20 с.
5. Толкін Дж. Р. Р. Про чарівні історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookz.ru/authors/tolkien-djonronal_d-ruel.html.
6. Stableford B. Historical dictionary of fantasy literature / B. Stableford; The Scarecrow Press, Inc., 2005. – 567 с.
7. Zelazny R. Fantasy and Science Fiction – A Writer's View [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chomikuj.pl/Slayker/ebooki/2003/2003-10-16/Roger+Zelazny+-+Fantasy+and+Science+Fiction++A+Writer*27s+Vie,3338226708.rtf.

Стаття надійшла до редакції 24.04.15

А. С. Чернявская, асп.
Институт литературы им. Т.Г. Шевченко НАН Украины

К вопросу классификации жанра фэнтези

В статье изучается развитие фэнтези как художественного направления и литературного жанра, анализируются существующие классификации фэнтези и соотносятся с современным литературным процессом.

Ключевые слова: фэнтези, фантастика, фантазия, научное фэнтези

O. Cherniavska, PhD Student
Taras Shevchenko Institute of Literature of National Academy
of Science of Ukraine

To the problem of fantasy classification

The article studies the development of fantasy as an art movement and literary genre, analyzes the existing fantasy classifications and correlates with modern literary process.

Key words: fantasy, fantastic, science fantasy

УДК 82.09 (438:477)

Т. В. Чужа, асистент, канд. філол. наук.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

МОНОГРАФІЯ ЮЗЕФА ТРЕТЯКА У КОНТЕКСТІ ПОЗИТИВІСТСЬКОЇ СЛОВАЦЬКІАНИ

Стаття присвячена цікавій сторінці рецепції творчості Словацького у Польщі, викликаній монографією Юзефа Третяка. Розглянуто її жанрову специфіку, вкоріненість у позитивістському літературознавстві та основну критичну парадигму.

Ключові слова: Словацький, позитивізм, модернізм, літературознавство, історіографія, літературна критика.

Польське літературознавство періоду позитивізму сприймало літературу як вираз колективного й індивідуального духовного життя, а до дослідження художніх текстів підходило, принаймні частково, як до інструменту пізнання культури і національного характеру чи індивідуальності письменника. При цьому як сам митець, так і його твори становили рівноцінний за вагою об'єкт літе-